

een belangrijke verdragingsfactor. Ook zijn opmerking dat de negatieve evaluatie van de naoorlogse opvang deels te maken heeft met de te hoge verwachtingen van de slachtoffers zelf getuigt van moed. Zolang aan dit 'blaming the victim'-verhaal geen primordiale plaats wordt toegekend, moet toegegeven worden dat hierin een grond van waarheid zit.

Tot slot zou ik willen wijzen op het vormelijk aspect van het boek, dat Bossenbroek niet steeds in dank wordt afgenomen. Toegegeven, de asymmetrische opbouw vraagt een actieve lezer die de argumenten voor zijn stellingen zelf moet samenrapen uit de verschillende hoofdstukken en geeft soms dan ook de indruk dat hij met te weinig bewijsmateriaal op de proppen komt. Toegegeven, zijn gevoel voor symboliek en stilistische originaliteit tart op bepaalde momenten de grens van de geschiedkundige relevantie. Toch geeft dit het boek kleur. Vooral omdat dit onderzoek relatief veel media-aandacht en publieke belangstelling krijgt, is dit belangrijk. In deze zin kan Bossenbroek één van de voorvechters worden die een breder publiek warm maakt voor geschiedkundig werk door de stereotiepe saaiheid hiervan af te schudden...

Hanne Hellemans

P. van der Heiden, *In de schaduw van de mammoet. Het onderwijsbeleid van minister F. J. Th. Rutten (1948-1952)* (Dissertatie Utrecht 2004; Zutphen: Walburg pers, 2004, 192 blz., €29,50, ISBN 90 5730 272 1).

In 1948 trad de psycholoog Theo Rutten aan als minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen. Hij had zich daar overigens aan willen onttrekken door op Schiermonnikoog als het ware onder te duiken, maar hij moest er toch aan geloven. Zijn aftreden in 1952 was evenmin een wonder van helderheid en daadkracht: hij wisselde ongeveer per week van mening of hij wilde aanblijven of terugkeren naar de Katholieke Universiteit Nijmegen. Het werd het laatste, waar hij overigens zijn ambtsvoorganger J. J. Gielen trof die hem bij de KVP-top juist zwart had gemaakt door Rutten af te schilderen als een soort crypto-socialdemocraat ('Er is something Rutten in the state'), wat de persoonlijke verhouding tussen beide heren er niet beter op maakte. Nu had Gielen enigszins gelijk: het beleid van Rutten hernam min of meer het spoor dat G. van der Leeuw in 1945 had ingezet, namelijk het verbreiden van de visie dat het onderwijs minder 'intellectualistisch' moest worden en meer gericht op het bevorderen van de ontplooiing van de jeugd tot volwaardige gemeenschapsmensen en staatsburgers. De beknopte boodschap van de hier te bespreken dissertatie is dat dit nobele doel doorgaans wordt verbonden aan de mammoetwet van Jo Cals, maar dat deze eigenlijk niet veel meer gedaan heeft dan in wetgeving omzetten wat Rutten bedacht had — en dan bovendien in een tijd die aanzienlijk meer financiële mogelijkheden bood dan waar Rutten rekening mee moest houden (al zijn voorstellen werden meestal eerst door Lieftinck geheel afgewezen en vervolgens uiterst minimaal door Drees toegestaan). Het centrale bewijsstuk in deze stelling is *Het Onderwijsplan* van Rutten (juli 1951 aangeboden aan de Tweede Kamer, waarop de Kamer pas in december 1952 formeel reageerde, dat wil zeggen na het vertrek van Rutten). Rutten verdient een mooie plek in de eregalerij van onze onderwijs-voorlieden, aangezien juist hij de omslag wist te bewerken van een simpel distributief beleid (het verdelen van het geld, met in achtneming van de Pacificatie) naar een constructief beleid, waarin een samenhangende visie wordt ontwikkeld op wat voor soort onderwijs aan wie moet worden gegeven en ook hoe dat moet worden gegeven. Daarmee presenteert deze dissertatie zich als een daad van eenvoudige rechtvaardigheid.

Maar het probleem is dat, zelfs als men op grond hiervan wil toegeven dat Rutten iets bedacht heeft waar Cals mee is weggelopen, we eigenlijk nog niet heel erg veel verder zijn met de analyse van wat er nu precies aan de hand is in de geschiedenis van het Nederlands onderwijs. Voor een deel komt dat door het wat hybride karakter van het boek. Het leunt enerzijds zwaar op de traditie van de parlementaire geschiedenis (de auteur is werkzaam bij het Centrum voor parlementaire geschiedenis te Nijmegen), maar gaat niet diep in op de politieke discussie over het onderwijs (met name de fractiearchieven zijn niet geraadpleegd). Anderzijds wordt wel een wetenschapshistorisch kader geschetst (van de psychologie en de 'onderwijskunde'), maar dat is wel zeer beknopt (zoals blijkt uit het ontbreken van een aantal studies op dit terrein in de literatuurlijst, met name de fraaie dissertatie van Ivo van Hilvoorde, *Grenswachters van de pedagogiek* (2002); de beperkte interesse voor dit terrein verklaart wellicht ook de opmerkelijke aanduiding van de psycholoog H. Münsterberg, opgeleid in Duitsland en vervolgens werkzaam in de Verenigde Staten (Harvard), als een 'Nederlandse pionier' op het gebied van het *scientific management*). Zo valt het boek een beetje tussen wal en schip.

Ook als biografie over Rutten is het eigenlijk te beknopt, of liever te flets. Onduidelijk blijft of de man eigenlijk wel wat voorstelde. Enerzijds een mooie wetenschappelijke loopbaan (in twee vakken gepromoveerd, lange tijd hoogleraar), maar anderzijds dat moedeloos stemmende pleidooi voor een 'gewone psychologie', dat met 'methodologische onbekommerdheid' nergens vandaan kwam en ook eigenlijk nergens naar toe ging. Enerzijds wordt hij nu wel een belangrijk politicus, maar anderzijds laat Van der Heiden zien dat Rutten zelden of nooit zijn mond opendeed in de ministerraad, nogal draaide in het overleg met de Tweede Kamer en in 1952 een hulpeloze brief schreef aan Romme, waarin hij zijn functioneren als volgt evalueerde: 'Persoonlijk heb ik in die periode getracht een goed en kundig Minister van Onderwijs te zijn of te worden; ik moest en wilde bewijzen, dat ook het katholieke volksdeel die kan leveren.'

Achter dit alles steekt dan nog het volgende probleem. Eigenlijk is het vrij onduidelijk wat er nu met het Nederlandse onderwijs als geheel gebeurd is in de twintigste eeuw. Er is en wordt in het algemeen wel veel geschreven over de bekostigingsruzieën en over de 'lappendeken' in schoolsoorten, maar dat zijn eigenlijk discussies die vooral politici interesseerden. Onder deze oppervlakte voltrokken zich veel interessanter veranderingen. Dat is ten eerste de geleidelijke overgang van een standensysteem (waarbij het dus verklaarbaar was dat het gymnasium in de wet op het Hoger Onderwijs zat) naar een meritocratisch systeem (met de invoering van een 'sorteermoment' in de vorm van een brugklas en de nadruk op de mogelijkheid voor leerlingen om 'door te stromen'). En ten tweede is dat de groeiende betekenis van de pedagogische en psychologische aanval op het jaarstofleerklas-model en het daarmee gepaard gaande 'intellectualisme' (met als lichtend alternatief differentiatie en 'leren leren'). In de bestaande literatuur wordt elke stap naar dit 'constructieve beleid' doorgaans zonder meer gewaardeerd als vooruitgang, terwijl toch langzamerhand duidelijk is dat aan dit alles op zijn minst een aantal problemen verbonden is. Zo lijkt de mogelijkheid dat een cultuur zich het beste ontwikkelt bij een geleidelijke en dus trage ontwikkeling geen moment op te komen in het hoofd van onderwijsvormgevers; zoals omgekeerd de kwaliteit van het onderwijsbestel ook al te simplistisch wordt afgemeten aan het aantal jaren dat zoveel mogelijk leerlingen zijn opgenomen in wat Geert de Vries een decennium geleden al 'het pedagogisch regiem' heeft genoemd. Opmerkelijk ook is dat de invloed van de ouders op dit alles, in weerwil van de gebruikelijke retoriek, vrijwel verwaarloosbaar is zoals de onderwijspsycholoog A. D. de Groot al in 1966 naar voren bracht. Ook Rutten deed daaraan mee: hij begon de eerste versie van zijn *Nota* met op te merken dat 'krachtens natuurwet' de ouders zélf verantwoordelijk waren voor het onderwijs, zij dienden eigenlijk het initiatief te nemen tot het stichten van scholen: het was de eerste passage die in de volgende versie sneuvelde.

De conclusie moet, tenslotte, tweeledig zijn. Ten eerste blijft een beetje de vraag hangen of Rutten in deze dissertatie niet wat al te veel eer toegemeten heeft gekregen door hem uit de slagschaduw van Cals te halen. Maar belangrijker nog wellicht, als Rutten hier nu inderdaad de lof zou krijgen die hem toekomt, is de vraag of hij dan niet een belangrijke impuls heeft gegeven aan een verandering in het onderwijsbeleid waarvan de merites op dit moment onduidelijk zijn.

Piet de Rooy

J. Saltford, *The United Nations and the Indonesian takeover of West Papua, 1962-1969. The anatomy of betrayal* (Londen, New York: RoutledgeCurzon, 2003, xxvi + 228 blz., €65,-, ISBN 0 7007 1751 X).

Over het Nieuw-Guineavraagstuk zijn inmiddels zoveel studies verschenen, dat dit conflict tot en met 1962 in al zijn facetten zo langzamerhand wel in kaart is gebracht. Hoe de kwestie nadien echter is afgewikkeld en hoe het de autochtone bevolking is vergaan, daar is evenwel veel minder aandacht aan besteed. Althans, tot voor kort. Zowel in Nederland als in het buitenland is mede door de roep om autonomie in het huidige Papua na de val van het Soeharto-bewind de historische belangstelling voor dit gebied weer gegroeid. De essentie van alle onrust valt terug te voeren op de in de zomer van 1969 plaatsgevonden volksraadpleging. Middels deze 'daad van vrije keuze' kregen de Papua's de gelegenheid om zich uit te spreken over de staatkundige toekomst van hun land. Deze volksstemming was het kernelement van het akkoord van New York van augustus 1962 waarin de bewindsoverdracht van Nieuw-Guinea was overeengekomen. Nederland, dat zich in het kader van de verheffing van de Papua's zo sterk had gemaakt voor hun zelfbeschikkingsrecht, had deze voorwaarde bedongen om nog iets voor hen uit het van Indonesië verloren conflict te slepen. De volksstemming nu geschiedde onder auspiciën van de Verenigde Naties. Unaniem kozen de stemgerechtigden voor aansluiting bij Indonesië. De legitimiteit van deze uitslag is altijd bestreden door de Papua's. Terecht, want de raadpleging was een door Indonesië geregisseerde schijnvertoning. Hoe deze stemming kon verworden tot een farce en in het bijzonder hoe de VN dit heeft laten gebeuren en het een schijn van legitimiteit heeft verschaft, met de internationale volkerengemeenschap — waaronder Nederland — als passieve toeschouwer, is hetgeen de Amerikaan John Saltford tot onderwerp van zijn proefschrift heeft gemaakt. Van zijn op uitgebreid onderzoek in VN-archieven gebaseerde dissertatie is nu een bewerkte handelseditie verschenen. Al uit de titel blijkt dat Saltford zich bepaald niet heeft opgesteld als een afstandelijk historicus. Het woord verraad in de subtitel spreekt boekdelen en Saltford doet dan ook weinig moeite om zijn boosheid over de loop der geschiedenis en het trieste lot der Papua's te verbergen. Hij toont zich een geëngageerd wetenschapper en kiest onvoorwaardelijk partij voor de Papua's. Sterker nog: hij oordeelt niet alleen, hij veroordeelt ook. Dat de historicus niet geacht wordt op de stoel van de rechter plaats te nemen, laat staan zich als een moralist dient te gedragen, die basisregels zijn niet aan hem besteed. Of Saltford dat kwalijk moet worden genomen, daarover valt te twisten. Zijn opkomen voor de Papua is op zich begrijpelijk. Wie immers zijn minutieus geconstrueerde, goed geschreven studie leest, kan moeilijk een gevoel van cynisme over de rauwe machtspolitiek en het sjoemelen met de meest elementaire rechten van de Papua's door de Indonesische regering onderdrukken. Het meest schrijnend in dit verhaal is evenwel de houding van de VN. Terwijl het opkomen voor de mensenrechten toch een van de meest wezenlijke taken van deze wereldorganisatie is, schond